

ВИКОНАННЯ СПАДКОЄМЦЯМИ ОБОВ'ЯЗКІВ ПЕРЕД КРЕДИТОРАМИ СПАДКОДАВЦЯ

PERFORMANCE OF HEIRS' OBLIGATIONS TO THE CREDITORS OF THE DECEASED

Устінова-Бойченко Г.М., к.ю.н., доцент,
завідувачка кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ

Юнацький М.О., к.е.н., доцент,
доцент кафедри цивільно-правових та гуманітарних дисциплін

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ

У цьому дослідженні розглядаються правові аспекти виконання спадкоємцями своїх зобов'язань перед кредиторами померлого, що є важливою проблемою спадкового права. Складність спадкових процесів часто призводить до труднощів у визначенні загальної вартості успадкованого майна та його розподілу між спадкоємцями. У цьому дослідженні висвітлюються основні проблеми, з якими стикаються як спадкоємці, так і кредитори, в тому числі проблеми, пов'язані зі своєчасним і правильним пред'явленням боргових вимог кредиторами, а також відповідальність спадкоємців у разі невиконання зобов'язань. Аналізуючи законодавство України, зокрема Цивільний кодекс, у статті досліджено обсяг обов'язків спадкоємців щодо вимог кредиторів та розглянуто доктринальні погляди на це питання.

Основні висновки свідчать про те, що спадкоємці за законом зобов'язані задовольнити вимоги кредиторів, але лише в межах успадкованого майна. У дослідженні також наголошується на законодавчих прогалинах, які дозволяють недобросовісним спадкоємцям ухилятися від відповідальності за боргами померлого, порушуючи тим самим права кредиторів. У документі оцінюється як законодавча база, так і практичні механізми примусового виконання, включаючи шестимісячний термін для пред'явлення кредиторами претензій та обмеження відповідальності спадкоємців залежно від вартості спадщини. Крім того, дослідження визначає потенційні конфлікти, які виникають через нерівне ставлення до кредиторів, коли один спадкоємець врегулює вимоги, які перевищують його спадкову частку, що призводить до несправедливих результатів для інших кредиторів.

Грунтуючись на детальному розгляді останніх судових справ та наукових поглядів, у статті запропоновано законодавчі вдосконалення, зокрема щодо розподілу успадкованих боргів та захисту прав кредиторів. Автори також виступають за більш чіткі процедури, щоб гарантувати, що спадкоємці знають про свої зобов'язання, а кредитори мають достатні засоби правового захисту. Це дослідження підкреслює необхідність подальших реформ у спадковому законодавстві, щоб збалансувати інтереси як спадкоємців, так і кредиторів, зрештою забезпечивши справедливий і прозорий процес.

Ключові слова: спадкове право, обов'язки спадкоємців, вимоги кредиторів, заборгованість спадкодавця, погашення боргу, спадкування за законом, захист кредиторів, спадкові права, законодавчі реформи.

This research explores the legal aspects of heirs fulfilling their obligations to the creditors of the deceased, a significant issue in inheritance law. The complexity of inheritance processes often leads to difficulties in determining the total value of inherited property and its distribution among heirs. This study highlights the key challenges faced by both heirs and creditors, including problems related to timely and correct debt claims presentation by creditors, as well as heirs' responsibility in case of non-fulfillment of obligations. Analyzing the legislation of Ukraine, particularly the Civil Code, the paper investigates the scope of heirs' duties regarding creditors' demands and addresses doctrinal perspectives on the matter.

Key findings indicate that heirs are legally bound to satisfy creditors' claims, but only within the limits of the inherited property. The study also emphasizes the legal loopholes that allow unscrupulous heirs to evade responsibility for the deceased's debts, thereby infringing on creditors' rights. The paper evaluates both the legal framework and practical enforcement mechanisms, including the six-month time frame for creditors to present claims and the limitations on liability imposed on heirs based on the value of the inheritance. Moreover, the research identifies potential conflicts that arise from the unequal treatment of creditors when one heir settles claims that exceed their inheritance share, leading to unfair outcomes for other creditors.

Based on a detailed examination of recent legal cases and scholarly views, the paper suggests legislative improvements, particularly regarding the distribution of inherited debts and creditors' rights protection. It also advocates for clearer procedures to ensure that heirs are aware of their obligations and that creditors are provided with sufficient legal remedies. This study underscores the need for further reforms in inheritance law to balance the interests of both heirs and creditors, ultimately ensuring a fair and transparent process.

Key words: inheritance law, heirs' obligations, creditors' claims, testator's debts, debt settlement, legal inheritance, creditor protection, succession rights, legislative reforms.

Постановка проблеми. У контексті спадкових правовідносин виникає проблема виконання спадкоємцями обов'язків перед кредиторами спадкодавця. Ця проблема зазвичай виникає внаслідок складнощів у визначенні обсягу та розподілу спадкового майна між спадкоємцями. До того ж, існують питання щодо строків та процедур пред'явлення вимог кредиторами та відповідальності спадкоємців у разі невиконання цих обов'язків. Також важливо розглянути можливі наслідки недобросовісної поведінки спадкоємців, яка може призвести до ухилення від відповідальності за борги спадкодавця та порушення прав кредиторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження вказаної теми проводили наступні науковці: В. В. Надьон, Л. В. Козловська, М. В. Тіткнкова, Н. В. Черногор, О. С. Кухарев, І. І. Главач, С. І. Фурса.

Актуальність. Актуальним залишається питання виконання спадкоємцями своїх зобов'язань перед

кредиторами спадкодавця. Протягом останніх років рівень заборгованості в Україні неухильно зростає, внаслідок чого зростає кількість випадків, коли спадкоємці повинні вирішувати фінансові зобов'язання спадкодавця.

Процес отримання спадщини може бути складним і заплутаним, особливо якщо він стосується боргів спадкодавця. Спадкоємці не завжди повністю поінформовані про всі зобов'язання спадкодавця, що може призвести до ускладнень у майбутньому. Вкрай важливо, щоб кредитори мали можливість стягнути свої борги зі спадкоємців, оскільки це забезпечує справедливий розподіл майна спадкодавця та захищає інтереси всіх залучених сторін. Крім того, законодавство про спадщину постійно змінюється, що може вплинути на права та обов'язки як спадкоємців, так і кредиторів.

Мета та завдання статті. По-перше, дослідження правових аспектів виконання спадкоємцями обов'язків

перед кредиторами спадкодавця; визначення проблем, з якими стикаються спадкоємці та кредитори у цій сфері; запропонувати шляхи вирішення цих проблем. По-друге, проаналізувати законодавство України, що регулює питання виконання спадкоємцями обов'язків перед кредиторами спадкодавця; вивчити доктринальні погляди на цю проблему; визначити основні права та обов'язки спадкоємців та кредиторів; проаналізувати проблеми, з якими стикаються спадкоємці та кредитори при виконанні спадкоємцями обов'язків перед кредиторами спадкодавця; розробити рекомендації щодо вдосконалення законодавства та практики в цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Смерть спадкодавця несе за собою не лише емоційні переживання для його близьких, але й юридичні наслідки, пов'язані з переходом майна та боргів до спадкоємців.

Тема виконання зобов'язань спадкодавця перед кредиторами є однією з найважливіших у спадковому праві.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що більшість людей мають борги (кредити, позики, тощо); спадкоємці не завжди знають про борги спадкодавця або не розуміють, яким чином їм відповідати; існує ризик того, що спадкоємці можуть втратити все успадковане майно через борги спадкодавця.

Главою 84 ЦКУ визначено загальні положення про спадкування. Відповідно до статті 1218 ЦКУ до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Також, доцільно зазначити, що статтею 1219 ЦКУ визначено права та обов'язки особи, які не входять до складу спадщини, серед них визначено: особисті немайнові права; право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами; право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; права на аліменти, пенсію, допомогу або інші виплати, встановлені законом; права та обов'язки особи як кредитора або боржника, передбачені статтею 608 ЦКУ [1].

Пропонуємо охарактеризувати правової природи суб'єктивного цивільного обов'язку з розгляду категорій «обов'язок» та «зобов'язання». Поняття обов'язок представляє собою сукупність моральних та етичних зобов'язань особи перед іншими, виражаючи необхідність узгодження особистих і суспільних інтересів. Суб'єктивний цивільний обов'язок є складовою частиною зобов'язального правовідношення.

В. В. Надьон проводить класифікацію обов'язків спадкоємців, поділяючи їх на спеціальні та загальні. Спеціальні обов'язки – це обов'язки, визначені у заповіті спадкодавцем для конкретного спадкоємця. Загальні обов'язки – це обов'язки, передбачені ЦК України та характерні як для спадкоємців за законом, так і для спадкоємців за заповітом. До таких обов'язків автор серед інших відносить також і обов'язки спадкоємців, що виникають із задоволення вимог кредиторів [2, с. 6].

Твердження автора знаходить своє відображення у статті 1282 ЦКУ: «спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину. Кожен із спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора особисто, у розмірі, який відповідає його частці у спадщині» [1].

Варто зазначити, що тільки спадкоємці, які прийняли спадщину відповідно до законодавства, можуть нести відповідальність за борги спадкодавця, незалежно від типу спадкування.

Доцільним буде навести визначення терміну «зобов'язання», враховуючи чинне законодавство України. Так, відповідно до статті зобов'язання є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на

користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [1].

Учасникам спадкових правовідносин не потрібно перевіряти наявність боргів спадкодавця за життя і всіх кредиторів, які можуть мати вимоги стосовно цих боргів, згідно з Цивільним кодексом України. Однією лише обов'язковою дією правонаступника є повідомлення кредиторів спадкоємця про відкриття спадщини. Це стосується лише випадків, коли правонаступник знає про наявність таких кредиторів і має їхні координати. Проте, законодавство не передбачає відповідальності спадкоємця за невиконання цього обов'язку. Приховування смерті спадкоємця від кредитора може призвести до затримки строків пред'явлення вимог до спадкоємців і подання додаткових вимог кредитора щодо компенсації йому витрат, пов'язаних з тривалим невиконанням боргових зобов'язань.

Деякі вчені зазначають, що приховання факту смерті спадкодавця від кредитора, може бути підставою для продовження строку для пред'явлення кредитором вимог до спадкоємців на строк навіть до трьох років [3, с. 473].

Право кредиторів на вимоги до спадкоємця і його обов'язок задовольнити ці вимоги в межах спадщини не встановлюють солідарність зобов'язань. Кожен кредитор виступає окремо, і спадкоємець, задовольняючи вимоги одного з них в повному обсязі за рахунок спадкового майна, може позбавити інших можливості задовольнити свої вимоги.

Обов'язки спадкоємця щодо боргів спадкодавця встановлюються на момент відкриття спадщини, а не прийняття спадщини чи звернення кредитора. У п. 32 Постанови Пленуму Верховного Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» від 30 березня 2012 р. № 5 зазначається, що спадкоємці несуть зобов'язання погасити нараховані відсотки і неустойку тільки в тому випадку, якщо вони нараховані позичальникові за життя. Інші нараховані зобов'язання фактично не пов'язані з особою позичальника і не можуть присуджуватися до сплати спадкоємцями. Таким чином підлягає встановленню факт чи мало місце пред'явлення кредитором вимог до спадкодавця щодо погашення боргу за його життя, чи були додатково нараховані до суми боргу відсотки та чи було рішення суду про стягнення неустойки зі спадкодавця за його життя [4].

Враховуючи норми статті 1281 Цивільного кодексу України, варто зазначити наступне: кредиторів до спадкодавця належить пред'явити свої вимоги до спадкоємця, який прийняв спадщину, не пізніше шести місяців з дня одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину на все або частину спадкового майна незалежно від настання строку вимоги. Якщо кредитор спадкодавця не знав і не міг знати про прийняття спадщини або про одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину, він має право пред'явити свої вимоги до спадкоємця, який прийняв спадщину, протягом шести місяців з дня, коли він дізнався про прийняття спадщини або про одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину. Кредитор спадкодавця, який не пред'явив вимоги до спадкоємців, що прийняли спадщину, у строки, встановлені частинами другою і третьою цієї статті 1281 Цивільного кодексу України, позбавляється права вимоги [1].

Аналізуючи вказану статтю Цивільного кодексу України, можна дійти висновку, що строки, встановлені для пред'явлення кредитором вимог до спадкоємців спадкодавця, мають обмежувальний характер: їх

пропущення припиняє права кредиторів. Ці строки не призупиняються, не перериваються і не поновлюються.

Необхідно вказати порядок реалізації прав кредиторів на пред'явлення своїх вимог до спадщини спадкоємцю.

Відповідно до п. 2.1 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 22.02.12 р. № 296/5 спадкова справа заводиться нотаріусом за місцем відкриття спадщини на підставі претензії кредиторів [5].

Строки, встановлені ч. 2 та ч. 3 статті 1281 ЦК України, дозволяють кредиторам пред'явити свої вимоги відповідно як до спадкоємця, так і до нотаріуса (за місцем відкриття спадщини). Однак ці вимоги можуть бути задоволені лише після прийняття спадкоємцем спадщини, а не раніше закінчення строку для прийняття спадщини або отриманні свідоцтва про право на спадщину.

Згідно зі статтею 64 Закону України «Про нотаріат» до офіційного прийняття будь-яким спадкоємцем спадщини, а у разі переходу спадщини до держави – до отримання державою свідоцтва про право на спадщину нотаріус (або посадова особа місцевого самоврядування в сільській місцевості, уповноважена на вчинення нотаріальних дій) може дозволити розподіл коштів із спадкового майна на покриття окремих витрат. До них належать: догляд за померлим під час хвороби, витрати на поховання, утримання утриманців, трудові позови, витрати на охорону майна та управління, повідомлення спадкоємців про спадщину [6].

Таким чином, чинне законодавство не дозволяє задовольняти вимоги кредиторів до закінчення строку прийняття спадщини. Проте ми вважаємо, що вимоги кредиторів можуть бути задоволені після закінчення цього строку, незалежно від того, чи було видано свідоцтво про право на спадщину [3].

На цьому етапі спадкові частки спадщини вже визначені. Оскільки за неподання заяви про отримання свідоцтва про право на спадщину немає штрафу, це може призвести до маніпуляцій з боку спадкоємців, які намагаються уникнути відповідальності за боргами спадкодавця. Оскільки згідно зі статтею 1296 ЦК України отримання свідоцтва про право на спадщину є правом, а не обов'язком, відсутність такого свідоцтва не перешкоджає задоволенню вимог кредиторів. Якщо спадкоємець зволікає із зверненням за свідоцтвом, зокрема, щоб уникнути сплати боргів спадкодавця, кредитори мають право вимагати від цього спадкоємця повернення.

Як було зазначено раніше, за ч. 1 статті 1282 Цивільного кодексу України спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину [1].

У разі наявності лише одного спадкоємця він відповідає за боргами спадкодавця в межах вартості як

рухомого, так і нерухомого майна, отриманого в порядку спадкування. Важливо зазначити, що вимоги кредиторів можуть бути задоволені лише після визначення вартості спадкового майна та частки кожного спадкоємця, оскільки вимоги мають бути задоволені пропорційно до цих часток. Спадкоємець не може виконати вимогу кредитора понад свою частку, не повідомивши про це інших спадкоємців, які тоді можуть бути звільнені від відповідальності за цими вимогами.

Як правило, від спадкоємців очікується одноразове задоволення вимог кредиторів, і кредитори мають право наполягати на такому способі погашення. Якщо спадкоємець відмовляється, кредитор може звернутися до суду для захисту своїх прав. У певних випадках, наприклад, коли зобов'язання спадкодавця передбачало певні дії чи послуги, кредитор може вимагати, щоб зобов'язання було виконано в тій самій формі, що й за життя спадкодавця. У таких випадках спадкоємець і кредитор можуть домовитися про інший спосіб виконання зобов'язання. Але стаття 1282 ЦК України не передбачає виконання зобов'язань шляхом передання майна в натурі, тому ці справи, як правило, вирішуються в судовому порядку. Виходячи з цього, пропонуємо розглянути законодавчі заходи, які б дозволили здійснювати позасудові врегулювання між спадкоємцями та кредиторами.

Так, згідно зі статтею 600 Цивільного кодексу України, зобов'язання припиняється за згодою сторін внаслідок передання боржником кредиторів відступного (грошей, іншого майна тощо). Розмір, строки й порядок передання відступного встановлюються сторонами [1].

Для укладення такого договору спадкоємцю необхідно попередньо отримати свідоцтво про право на спадщину на відповідне майно та зареєструвати своє право власності.

Висновки. Підсумовуючи, виконання зобов'язань спадкоємців перед кредиторами є юридично складним і значущим процесом. Виходячи з аналізу законодавства та практичного застосування, впливає декілька моментів: По-перше, спадкоємці зобов'язані погасити борги спадкодавця, але умови виконання цих обов'язків можуть бути різними залежно від обставин. По-друге, спадкоємці можуть зіткнутися з низкою вимог кредиторів, у тому числі негрошових вимог. По-третє, різноманітність можливих сценаріїв виконання цих зобов'язань підкреслює необхідність чіткої та скоординованої правової бази у спадковому праві. Нарешті, вимоги кредиторів зазвичай розглядаються після закінчення періоду прийняття спадщини, незалежно від того, чи оформили спадкоємці свої права на спадщину. Оскільки, в даному контексті, терміни отримання свідоцтва про право на спадщину не обмежені, а різні фактори можуть затягувати цей процес, визначення часток спадкоємців залишається ключовим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.09.2024 р.).
2. Надьон В.В. Обов'язки спадкоємців, що виникають при спадкуванні за законом. Теорія і практика правознавства. 2016. № 1 (9). С. 1-13. URL: <http://law.nlu.edu.ua/article/viewFile/64229/63893> (дата звернення: 19.09.2024 р.).
3. Козловська Л.В. Прийняття та відмова від спадщини як здійснення суб'єктивного права спадкування. Цивільне право та цивільний процес: актуальні питання. С. 48-51. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ppip_2014_13_15.pdf (дата звернення: 19.09.2024 р.).
4. Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин: Постанова Пленуму Верховного Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 р. No5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-12> (дата звернення: 19.09.2024р.).
5. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ М-ва юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 : станом на 30 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 19.09.2024 р.).
6. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII : станом на 15 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 19.09.2024).